

Alijeteti i alteriteti u mjesnom govoru Vele i Male Rave

Šatalić, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:942506>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Katarina Šatalić

**Alijeteti i alteriteti u mjesnom govoru Vele i Male Rave
(ZAVRŠNI RAD)**

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Katarina Šatalić
Matični broj: 0009067447

Alijeteti i alteriteti u mjesnom govoru Vele i Male Rave
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost
Mentorica: dr. sc. Ivana Nežić

Rijeka, 15. rujna 2016.

Lipotice naša

Ako je oćeš viti
ka lipoticu pravu
uspni se na susidni školj,
pa ćeš oćutit tu lipotu.

Raširila svoja krela
i sa svojih deset vala
ćini ti se vila bela.

Crikve stare,
svetog Petra i Marije
svidoci su ovog mista
da postoji od davnine.

Ti putniće,
kad uzanju projdeš,
stani malo,
obiđi njoj dvore
navonjaj se borom i kaduljom,
okripi se smokvom i naranćom.

Ako oćeš znati sve o meni
svrati malo do mog Kolešća
okripiti tilo mirisom do sita,
šapnut ću ti glasun mojih vala:
Ja san Rava – centar cilog svita!

Leopold Poldi Božin

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA	2
3. OTOK RAVA	3
4. GOVOR RAVE U KONTEKSTU ČAKAVSKOGA NARJEČJA I NJEGOVIH DIJALEKATA	6
5. GOVOR VELE I MALE RAVE.....	9
5.1. Alijeteti u govoru otoka Rave.....	9
5.1.1. Zamjenica <i>ča</i>	10
5.1.2. Refleks fonema / <i>ɛ</i> /.....	11
5.1.3. Refleks jata / <i>ě</i> /.....	11
5.1.4. Čakavska tendencija jake vokalnosti.....	13
5.1.5. Akcentuacija.....	16
5.1.6. Slabljenje šumnika na dočetu zatvorenoga sloga.....	18
5.1.7. Redukcija finalnog / <i>l</i> /	18
5.2. Alteriteti u govoru otoka Rave	19
5.2.1. Prijedlog <i>u</i> (< <i>v</i> <i>b</i>)	20
5.2.2. Rotacizam.....	21
5.2.3. Stare konsonantske skupine	21
5.2.4. Konsonantske skupine u primljenicama.....	22
5.2.5. Fonetska neutralizacija / <i>m</i> / > / <i>n</i> /	22
5.2.6. Razvojni oblici skupine <i>vbsb</i>	23
5.2.7. Redukcija suglasnika / <i>v</i> /.....	23
5.2.8. Skupina / <i>jd</i> / u prezentskoj osnovi glagol izvedenih iz glagola <i>ići</i>	23
5.2.9. Finalno / <i>l</i> / zadržano bez izmjene.....	24
6. ZAKLJUČAK	25
7. SAŽETAK	27
8. LITERATURA	28
9. PRILOZI	30
9.1. Transkripcija oglada govora Vele Rave	30
9.2. Transkripcija oglada govora Male Rave.....	33
9.3. Slike.....	36

1. UVOD

Otok Rava nalazi se u zadarskom arhipelagu. Iako je to otok dug tek 5 i širok 2 km, na njemu se nalaze dva mjesta: Mala i Vela Rava. Usprkos tome što sam upozorena da postoje neke razlike u govorima, primjećujemo ih uglavnom na leksičkoj razini, pa se ta dva mjesna govora mogu svrstati pod jedan. U ovom radu bavit ću se isključivo fonološkom razinom i analizom alijeteta i alteriteta u spomenutim dvama govorima.

Govor Rave do sada gotovo uopće nije bio istraživan, već se samo usputno spominje u nekim radovima, a prvu sustavnu analizu napisao je Vedran Žužak tek ove 2016. godine. Ta činjenica bila mi je dovoljna motivacija za odabir teme rada, jer sam i sama izvorni govornik i svjedok polaganog izumiranja govora zajedno s opadanjem populacije otoka. Većinu populacije čine stari ljudi, dok su mlađi prisiljeni na odlazak u Zadar radi školovanja ili poslovnih prilika.

Analizom fonoloških alijeteta i alteriteta u ovom će se radu potvrditi ranije utvrđena pripadnost govora otoka Rave ikavsko-ekavskom čakavskom dijalektu, točnije njegovu rubnom poddijalektu.

2. METODOLOGIJA

Kako je već rečeno, govor Rave odlučila sam istražiti ponajprije jer do ove godine (2016.) nije postojao njegov sustavni prikaz. Upisavši kolegij *Dijalektologija hrvatskoga jezika: terenska istraživanja* dobili smo priliku po prvi put se osjećati kao dijalektolozi. Na temelju snimke govora koju je svatko morao napraviti trebalo je izraditi transkripciju istog te su određene neke osnovne značajke tih govora. Budući da su me zanimale povijest jezika i dijalektologija, odlučila sam malo dublje ući u tu problematiku i analizirati alijetete i alteritete govora Vele i Male Rave.

Snimljena su dva zvučna zapisa, jedan u Maloj, drugi u Veljoj Ravi, a oba su napravljena 25. ožujka 2016. godine. U Maloj Ravi snimljen je razgovor Lidije Pešušić i Alvira Pešušića, a u Veljoj Ravi ispitanik je bio Milan Mavar. Svi ispitanici izvorni su govornici i stalni stanovnici otoka. Lidija Pešušić rođena je 3. studenog 1942., a Alviro Pešušić 18. svibnja 1936. godine i žive u Maloj Ravi. Milan Mavar, stanovnik Vele Rave, rođen je 14. rujna 1934. godine. Na temelju tih snimki napravljene su njihove transkripcije koje se nalaze u prilogu ovoga rada te se na osnovi tako prikupljene građe pristupilo analizi alijeteta i alteriteta ovih govora.

Kako sam i sama izvorni govornik, kao i moji roditelji (Nikša, rođen 1959. i Ružica Šatalić, rođena 1965.) te njihovi roditelji (Damir, rođen 1929. i Jenka Šatalić, rođena 1936. te Dalibor Mihovilović, rođen 1938.), neke primjere sam sama ili uz njihovu pomoć dodala. U analizi je korištena postojeća literatura o čakavskom narječju koja je navedena u popisu literature ovoga rada, a popis alijeteta i alteriteta, kao i primijenjena metodologija, preuzeti su iz knjige Ive Lukežić *Govori Klane i Studene*.

3. OTOK RAVA

Jedan od manjih kamenčića koje je Bog bacio preko ramena lako može biti i Rava. Otok Rava smješta se u sjevernodalmatinsku otočnu skupinu. Ta skupina obuhvaća zadarske i šibenske otoke te Kornate. Zanimljivo je da u toj skupini otoka pronalazimo sitnije otoke pa je tako Rava „izdužena u pravcu SZ-JI (od Punte Kantarišća do Kuncarave) u duljini od 4,9 km. Najveća širina otoka je 1,47 km“ (Faričić 2008: 11). Otoku pripadaju i hrid Ravica te otočići Mrtovnjak i Galijica.

Na taj školjić stala su čak dva naselja, Mala (zmorašnja) i Vela (južnja) Rava. Mala Rava nalazi se na najužem dijelu otoka, Tankomu, a Vela se sastoji od uvale Marnjica/Marnica i Sela na vrhu brda iznad uvale. Nekada je većina veloravskog stanovništva živjela u Selu, gdje se i nalazi Kolečće, lokalni trg na kojem možemo pronaći oznaku Centra Svita. Naime prema legendi tamo je bila rupa bez dna u koju se ubacivala *murka* (ono što ostane od maslina kada se samelju) i tako se Zemlju podmazivalo kako bi se mogla i dalje okretati oko svoje osi.

Prema A. R. Filipiju, Rava se prvi put spominje 1269. godine te njeno ime potječe od zadarske plemićke obitelji Rava koja je raspolagala zemljom na otoku. No prema Kristijanu Juranu došlo je do zabune te se Rava prvi put spominje 1296. godine, a ime je, upravo suprotno, obitelj preuzela od otoka, međutim ni to nije sigurno jer nema zapisa u kojima je potvrđeno da je ta obitelj imala posjede na otoku (Juran u Faričić 2008: 282).

U srednjem vijeku veleposjednici su se većinom bavili vinogradarstvom, dok je domicilno stanovništvo dobivalo uglavnom oranice, pašnjake, krš i šumu. Zanimljivo je da o maritimnim djelatnostima nema gotovo ništa spomena. Dakle Ravljani su uglavnom bili zemljoradnici i stočari. Hranili su se onim što su mogli uzgojiti i uhvatiti. „Jede se uglavnom kupus, blitva, sočivo, svježe i sušeno meso i riba, ječmeni kruh, kojega ima nekoliko mjeseci u godini. Tu je i

mlijeko od krava, ovaca i koza te svježi i osušeni sir.“ (Obad u Faričić 2008: 321)

Broj stanovnika, iako su se bavili poljoprivredom, stočarstvom i ribarenjem, rastao je sve do Drugog svjetskog rata (nikada ih nije bilo više od 500). U Drugom svjetskom ratu poginuo je velik broj dragovoljaca u borbama s Talijanima, ali i znatan broj civilnog stanovništva. Zločini počinjeni u to vrijeme ostaju urezani generacijama u obiteljima poginulih. Također, Ravljani su bježali i u poznati El Shatt, točnije njih 153. Nisu se svi otamo vratili, a neki od njih otišli su u SAD (Faričić 2008: 317-358).

Govoreći o iseljenicima, Ravljani su se počeli iseljavati krajem 19. stoljeća. Neki su odlazili u SAD, neki u Australiju, Kanadu, koju europsku ili južnoameričku državu. Raspršeni su po cijelom svijetu, ne zna se ni točna brojka.

Veliku ulogu u životima stanovnika Rave odigrala je Župa Rava. Upravo zahvaljujući njoj Rava se može pohvaliti mnogim umjetninama koje se čuvaju u zadarskim muzejima i samostanima. Nažalost to je samo onaj dio koji vrijeme nije uništilo.

Na otoku postoji crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije koja je izgrađena još u 14. stoljeću te crkvice Svetog Petra u Maloj Ravi kojoj se ne zna točna godina izgradnje, ali se u njoj svake godine svetkuje blagdan svetog Petra, kao i u Veloj Ravi blagdan Velike Gospe. Svetkovina u Maloj Ravi nešto je skromnija od one u Veloj, naime godinama se održava slavlje navečer, a u popodnevnim satima igra se nogometna utakmica protiv vječnih rivala – igrača iz mjesta Luka na Dugom otoku.

Zanimljivo je da se susjedna mjesta, Rava i Luka ne vole pa su tako, prema predaji, boreći se za prevlast nad Ravskim kanalom i njegovom ribom, Ravljani izdubli top od smokvina debla i odlučili pucati u Lučane. Kada je top eksplodirao, Ravljani su se začuđeni pitali: „Ča je tek učinilo u Luci kad je ovde ovako?!“.

Na Ravi je nekada postojala osnovna škola. Ona je osnovana tek 1913. godine, ali su nastavu održavali svećenici od 1878. godine. Opismenjen je veći broj stanovništva. Školske godine 1932./33. školu je pohađalo 60 učenika pa je 1936. godine izgrađena nova školska zgrada u blizini crkve. Današnja tzv. Stara škola obnovljena je 2006. godine i koristi se za sastanke mjesnog odbora ili ravske mladeži te za kulturne programe, a Nova škola zapuštena je i čeka na svoju novu priliku, što često izaziva čuđenje turista. Nastava se u Novoj školi održavala sve do 1985./86. kada su ostala još samo dva učenika (Mavar u Faričić 2008: 567-576).

Rava je nekada bila živopisno mjesto, dok danas broji tek nešto više od sto stanovnika. Nebriga za otoke i loša povezanost istih s kopnom učinili su svoje. Mnogobrojni mještani dolaze vikendima i ljeti trudeći se održati na životu komadić dugotrajne tradicije ovog otoka, a perspektivu pokazuju i mladi koji se trude ljeti organizirati zabavne sadržaje kako bi se stanovništvo barem nekada okupilo na seoskom trgu Kolečću, malo proćakulalo i za promjenu unijelo dašak veselja i živopisnosti u ono što zimi izgleda i pomalo otužno.

4. GOVOR RAVE U KONTEKSTU ČAKAVSKOGA NARJEČJA I NJEGOVIH DIJALEKATA

Čakavsko narječje jedno je od tri narječja hrvatskoga jezika. Njegov naziv potječe od zamjenice *ča* koja se više ni ne govori u svim govorima narječja: „na najistočnijim čakavskim otocima Korčuli i Lastovu, na čakavskom dijelu Pelješca i na mnogim odsjecima uskoga čakavskog obalnog pojasa u Dalmaciji govori se *što* (ili *šta*), a u Istri oko gornjeg toka Mirne i u dijelu čakavskih govora južno od Kupe *kaj*“ (Brozović u Brozović-Ivić 1988: 80).

Područje čakavskog narječja obuhvaća gotovo sve otoke (osim nekih štokavskih govora na Korčuli, Hvaru, Braču i Šolti), Istru (osim štokavskog Peroja), dalmatinsko obalno područje od Privlake i Novigrada kod Zadra do Cetine, iako se u mnogobrojnim mjestima govori štokavicom, te zapadni Pelješac. U Lici se čakavština zadržala u Otočcu i njenoj okolici te u nekim mjestima u okolici Gospića, u Gorskom kotaru u nekoliko mjesta i uglavnom u ogulinsko-dugoreškom području te u Žumberku. Izvan granica Hrvatske čakavsko narječje očuvano je u nizu sela u Austriji, Mađarskoj, Slovačkoj i Sloveniji, a neki govori čuvaju čakavsko-kajkavske značajke (npr. Klana kod Rijeke) (Lisac 2009: 15).

Usporedimo li ovakvu sliku čakavskog narječja sa slikom iz predmigracijskog razdoblja, vidjet ćemo koliko se smanjilo područje čakavštine. Na sjeveru je graničila sa slovenskim jezikom i kajkavštinom, prema istoku granica se protezala kroz Gorski kotar, gdje je bila u dodiru s kajkavštinom pa sve do Kupe ili južnije od Kupe. Od ušća Kupe u Savu do ušća Une u Savu do prostora južnije od Save pružalo se čakavsko narječje. Otoci su naravno bili čakavski, kao i zapadni Pelješac, a obala je jugoistočno od Omiša bila štokavska (Lisac 2009: 16).

Dalibor Brozović čakavsko narječje podijelio je na 6 dijalekata vodeći se sljedećim kriterijima za klasifikaciju: „Kao najprirodniji osnovni kriterij može

seuzeti refleks jata, a uza nj još starohs. skupine *št'*, *žd'* i naglasak, ali samo uvjetno jer se praktički najpogodnija akcenatska podjela ne podudara s jatom“ (Brozović u Brozović-Ivić 1988: 87). Čakavski su dijalekti buzetski ili gornjomiranski, jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski, sjevernočakavski ili ekavskočakavski, srednjočakavski ili ikavsko-ekavski, južnočakavski ili ikavskočakavski i lastovski ili jekavskočakavski dijalekt. Ravski govor pripada srednjočakavskom ili ikavsko-ekavskom dijalektu, a prva ga je tako klasificirala Iva Lukežić: „... izbija na Unije, najzapadniju točku otočkog pojasa, nastavlja južnije obuhvaćajući Susak i jugoistočnije Ilovik i dalje jugoistočnim smjerom obuhvaća otoke Premudu, Škardu, Ist, Molat i Dugi otok spuštajući se njegovom zapadnom stranom od Velog Rata do najjužnijeg mjesta Sali, zatim u pravoj liniji izbija na otok Pašman ispod mjesta Ždrelca“ (1990: 28).

Ikavsko-ekavski dijalekt nalazi se na području koje je nehomogeno, a i jezično je različito, pa ga Iva Lukežić dijeli na tri poddijalekta. To su „primorski poddijalekt konzervativnih jezičnih crta, kontinentalni poddijalekt ekstenzivno evolutivnih jezičnih crta, i rubni poddijalekt s crtama intenzivne jezične evolucije“ (Lukežić 1990: 105). Pri ovoj podjeli Iva Lukežić kao primarni kriterij uzela je akcentuaciju, kao i fonološke, fonetske i morfološke elemente (Lukežić 1990: 105).

Rava sa svojim govoru pripada rubnom poddijalektu, a njemu pripadaju govori koji omeđuju ikavsko-ekavski dijalekt: „ikavsko-ekavski govori na Opatijskom krasu, govori u centralnom i sjeveroistočnom istarskom kontinentalnom prostoru iza Učke i na obroncima Ćićarije, govori na otoku Lošinju (...) i otoka oko Lošinja, govori na otoku Rabu, čakavski govori na otoku Pagu, govori na otocima Silbi, Olibu i Premudi, govori na zadarskim otocima (...), govor Senja, lički čakavski govori oko Otočca, Jezerana i Brinja, govor donjeg dijela Drage među kopnenim primorskim govorima, te govori u dijaspori izvan granica naše zemlje“ (Lukežić 1990: 111). Bitno je naglasiti da ovi govori objedinjuju konzervativizam (obilježje primorskog poddijalekta) i

evolutivnost (obilježje kontinentalnog poddijalekta). „Ovaj je poddijalekt, uključujući i teritorijalnu i brojčanu premoć najizrazitiji lingvistički reprezentant ikavsko-ekavskog dijalekta“ (Lukežić 1990: 116).

5. GOVOR VELE I MALE RAVE

Na temelju snimki i napravljenih transkripcija zaključeno je da su govori Vele i Male Rave gotovo jednaki; kako Vedran Žužak navodi, tu se radi „o jednome mjesnom govoru s manjim varijacijama između naselja“ (2016: 7). Mještani sami upozoravaju na razlike u leksiku ili izgovoru, međutim time se ovaj rad neće baviti, to je rasprava koja ostaje za neku drugu priliku.

Govor Rave do sada nije bio previše istraživan. Uglavnom se samo spominje (Lukežić 1990, Lisac 2009), a u literaturi su podatci o govoru „doneseni tek pojedinačno, izolirani su, nesustavno prikazani i vrlo oskudni“ (Žužak 2016: 8). Tek je ove godine, 2016., u devetom svesku *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae* naziva *Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave*, u četvrtoj knjizi, *Svaštice/Miscellanea* objavljen sustavni prikaz ravske govora koji je napravio Vedran Žužak.

5.1. Alijeteti u govoru otoka Rave

Alijeteti su jezične činjenice najvišega razlikovnog ranga u dijalektologiji. Drugim riječima, to su „jezične činjenice koje su se na temelju istoga naslijeđa razvile samo u određenu podsustavu ranga narječja ili dijalekta, ili u određenu arealu, skupini organskih govora, pojedinome organskom idiomu“ (Lukežić 1998: 13). Ovakve jezične činjenice svojstvene su samo jednom sustavu, njegova su posebnost i svako narječje ima svoje. Alijeteti u čakavskom narječju su oblici zamjenice *ča*, refleks fonema /*ɛ*/ kao /*a*/ iza palatalnih suglasnika, dosljedno ekavski ili jekavski (i u osnovi riječi i u relacijskim morfemima) te ikavsko-ekavski refleks jata prema pravilu Jakubinskoga i Meyera, pojave u kojima se očituje čakavska tendencija jake vokalnosti: čakavska nepreventivna vokalizacija slaboga poluglasa, povećanje vokalskog inventara, diftongacije i

slogovni sonanti /r/ i /l/ kao dvofonemi, stari troakcenatski, stariji troakcenatski ili dvoakcenatski, noviji dvoakcenatski ili troakcenatski i novi dvoakcenatski ili troakcenatski sustav, nepostojanje afrikate /ʒ/ kao rezultata jotacije i pojava skupine /žj/, cakavizam prvog ili drugog tipa, slabljenje šumnika na kraju zatvorena sloga te redukcija dočetnog slogovnog /l/ i oblici glagola *biti* za tvorbu kondicionala.

U ovom poglavlju bit će analizirani čakavski alijeteti na fonološkoj razini koji su zabilježeni u ravskom govoru.

5.1.1. Zamjenica *ča*

U ovom prikazu započet će se od zamjenice po kojoj je čakavsko narječje dobilo svoje ime. Zamjenica *ča* rezultat je nepreventivne vokalizacije slabog poluglasa, a to je „jezična zakonitost svojstvena samo čakavskom narječju u cjelini, po kojoj se u povijesnome procesu općejezične zamjene starohrvatskoga poluglasa /ð/ punim samoglasnikom u 'jakim' i gubljenja u 'slabim' položajima očitovala genetička posebnost čakavskoga narječja u odnosu na druga narječja istoga jezika“ (Lukežić 1998: 15). Dakle razvoj je tekao sljedećim putem: *čb > čð > ča¹. Tijekom ovog istraživanja zabilježeni su sljedeći primjeri sa zamjenicom *ča*: *Čă ću jōš i tēbe čekati, kŭhaš, sprĕmaš još i..., Sămo ča se popōne, sămo ča se ne smĭ topĭti, pa bŭskavice, gaunâre, svăšta..., Hlâdno, puhuljâ nĕšto, čă ja znâdin*. Oblik zamjenice *ča* u ravskom govoru najčešće se javlja u nominativu, ali mogu se javiti i prilozi *zač* (zašto), *poč* (pošto) i *uč* (u

¹ U starijem podrazdoblju starohrvatskoga razdoblja razvoja jezika u svim protojedinicama dolazi do izjednačavanja poluglasova ʁ i ʁ u ð (šva). Krajem općeslavenskog razdoblja poluglasi u 'slabim' pozicijama (oni na kraju riječi i oni pred slogom sa samoglasnikom) reduciraju se i dolazi do pojave zatvorenih slogova što dovodi do mnogih glasovnih promjena, a u čakavskom narječju do spomenute nepreventivne vokalizacije slabog poluglasa (Lukežić 1998: 15-16, Lukežić 2012: 49). Više o mehanizmu kojim se razvila zamjenica *ča* biti riječ u poglavlju 5.1.4.

što) te neodređena zamjenica *niš* (ništa)², kao i upitne i odnosne zamjenice *čigov* (čiji), *ičigov* (ičiji), *ničigov* (ničiji), *svačigov* (svačiji) i *nečigov* (nečiji). Isto tako, zamjenica *ča* pojavljuje se i u konstrukciji *ča bilo* (bilo što) u značenju neodređene zamjenice.

5.1.2. Refleks fonema /ɛ/

Nazalni vokal /ɛ/ je nakon sredine 11. stoljeća u svim položajima zamijenjen vokalom /e/, međutim u čakavskom narječju njegova sudbina bila je dvojaka. Iza palatala reflektirao se u /a/ (j, č, ž + ɛ = ja, ča, ža, npr. *jazik/zajik*, *jatra*, *jačmik*...), a iza nepalatalnih konsonanata u /e/ (*deset*, *pet* < *desęť*, *pęť*).³ Prijelaz prednjeg nazala u /a/ u ravskom govoru potvrđen je samo u riječi *počati* < *počęti*. Iako rijetka pojava, promjena nazalnog /ɛ/ u vokal /a/ iza palatalnih suglasnika, pokazuje „vrlo stare jezične tendencije“ (Žužak 2016: 28).

5.1.3. Refleks jata /ě/

Refleks jata /ě/⁴ u ravskom govoru dvojni je, ikavsko-ekavski, prema pravilu Jakubinskoga i Meyera. To pravilo glasi ovako: /ě/ + /d/, /t/, /n/, /l/, /r/,

² Prilozi *zač*, *poč* i *uč* su nastali srastanjem zamjenice *ča* u akuzativu s prijedlozima (**za+čb*, *po+čb*, *vb+čb* > *za+čđ*, *po+čđ*, *vd+čđ* > *zač*, *poč*, *uč*), a zamjenica *niš* srastanjem zamjenice *ča* u akuzativu s negacijom (**ni+čb* > *ni+čđ* > *nič/niš*) (Lukežić 1998: 17).

³ Istražujući sušački govor, Josip Hamm, Mate Hraste i Petar Guberina zaključili su da je prijelaz /ɛ/ u /a/ poslije palatala kronološki stariji od onog u /e/. Naime oni prijelaz u vokal /a/ dovode u vezu s prijelazom jata /ě/ > /a/ u poziciji iza palatala (*žaba*, *kryčati* < *žęba*, *kryčętei* < *gęba*, *krykętei* < **gęba*, **krükętei*). Ova promjena je bila značajnija nego u ostalim narječjima pa je teorija da se ona proširila i na nazalni vokal /ɛ/ iza palatala dok se prijelaz u /e/ iza nepalatala desio kasnije. „Stjepan Damjanović je u svojoj raščlambi jezika hrvatskih glagoljaša utvrdio dosljednost prijelaza /ɛ/ > /a/ iza palatala u srednjovjekovnome crkvenoslavenskome jeziku hrvatske (čakavske) redakcije, a istu dosljednost očituju i renesansni tekstovi pisani književnim jezikom čakavske stilizacije. U današnjoj se čakavštini sačuvao samo dio primjera sa starim odrazom, jer su se u međuvremenu asimilirali, poprimivši odraz /ɛ/ > /e/. Veći se broj primjera sa starim odrazom očuvao u otočkim govorima, a u većini se ostalih suvremenih čakavskih govora obično sačuvao tek po primjer ili dva“ (Lukežić 1998: 32), kao što je slučaj s ravskim govorom.

⁴ Jat je pripadao vokalima prednje artikulacije, a u vokalskom trokutu nalazio se između vokala /e/ i /a/. „U razdoblju omeđenu sredinom XI. i koncem XII. stoljeća, obilježenu daljnjim intenzivnim izmjenama u vokalskom sustavu, i ě je podlegao tendenciji rasterećenja. Oslabljen u sustavu gubitkom parnjaka, istisnut je sa svoga dotadašnjeg artikulacijskog mjesta ojačanim 'šva' i instaliran u artikulacijski prostor između vokala e i

/s/, /z/ + /a/, /o/, /u/, /ɔ/, /y/, /ɤ/ = /e/. Riječima rečeno, svaki /ě/ koji se nalazi ispred gore navedenih konsonanata iza kojih slijede vokali stražnjega niza ili nulti morfem ima ekavski refleks, dok je u svim ostalim slučajevima refleks ikavski.

Dio pravila o ekavskom refleksu jata kasnije je dopunjen „specificirajući da je ekavski refleks uslijedio u takvoj poziciji i kad su se konsonanti s gornje skale nalazili u konsonantskim skupinama; st, zd, sn, sm, zn, zm, zl, zv, sl, sv, tr, dr“ (Lukežić 1990: 13).

Drugi dio ovog pravila, o ikavskom refleksu jata, Iva Lukežić rastavlja na nekoliko pozicija: /ě/ + /d/, /t/, /n/, /l/, /r/, /s/, /z/ + /e/, /i/, /ě/, /ɛ/, /ɤ/ = /i/, a ikavski je i odraz jata ispred ostalih konsonanata bez obzira na vokal koji slijedi, jata na početku riječi (najčešće dolazi s j-protežom), jata na apsolutnom kraju riječi i jata u nastavčnim morfemima (Lukežić 1990: 13).

Tijekom ovog istraživanja u ravskom govoru zabilježeni su sljedeći primjeri koji potvrđuju ovo pravilo: *bêlo mlîko*, *kòrenje*, *cvêt*, *cèli*, *sèdi* (2. l. jd. imper.), *pìvanja* (G jd.), *mrìže* (N mn.), *ùvik*, *îli* (pr. r. m. mn.), *nedîlja*, *lîpo*, *vrîme*, *dîte*, *svîće* (N mn.) *blîšci* (3. l. jd. prez.), *trîbalo* (pr. r. s. jd.), *obêd*, *nevêsta*, *dê 'dio'*, *dîliti*, *crîkva*, *čovîk*, *rîč*, *dôli*, *dî*, *mâteri* (D jd.).

Naravno javljaju se i neka odstupanja od pravila, kao na primjer *mîsto*, *dîd*, kao i neki jekavski refleksi jata koje Vedran Žužak pronalazi u svom istraživanju, ali vjerojatno su usvojeni posredstvom ikavskih govora u blizini i utjecajem standardnog jezika (Žužak 2016: 27).

Također javlja se i prijelaz /ě/ u /a/ (*gnjāzdà*, N mn.) koji „veže ravski idiom uglavnom s čakavskim sjeverozapadom. Isto u nekoj mjeri vrijedi i za primjer *orîh* (*orîsi*). Primjer *imâti* tipičnija je izoglosa čakavskog jugoistoka

vokala *i*“ (Lukežić 1990: 12-13) te se tada pojavljuje zatvoreno /ɛ/. U tom artikulacijskom prostoru nalaze se i *ije* i *je*, te naravno *e* i *i*, pa je sudbina jata bila različita u različitim narječjima hrvatskoga jezika. Više o razvoju jata u drugim sustavima hrvatskoga jezika vidi u Moguš 1977, Moguš 2010 i Lukežić 2012.

(sjeverozapadni govori ovdje obično imaju refleks jata, što je dubletna varijanta iz praslavenskog)⁵ (Žužak 2016: 28).

5.1.4. Čakavska tendencija jake vokalnosti

Tendencija pojačane čakavske vokalnosti očituje se u nekoliko kategorija. Prva je puna nepreventivna vokalizacija slaboga poluglasa koja se najbolje očituje kod zamjenice *ča* o kojoj je već bilo riječi u poglavlju 5.1.1. ovog rada pa će u ovom poglavlju fokus biti na drugim primjerima. Između 12. i kraja 14. stoljeća u starohrvatskom jeziku dolazi do promjena, poluglas se istiskuje iz sustava na dva načina: vokalizacijom, ako je poluglas bio u tzv. jakom položaju⁵, ili redukcijom ako je bio u tzv. slabom položaju⁶. Vokalizacijom poluglasa dobiveni su vokali /a/ u štokavskom i čakavskom narječju i /e/ u kajkavskom narječju; u nekim dijelovima čakavskoga narječja poluglas je zamijenjen dvojako: vokalima /ā/ i /e/ ili /o/, a u nekim pokupskim kajkavskim govorima vokalizirao se kao /ā/. S druge strane, reducirani su poluglasovi u tzv. slabim pozicijama u čitavom sustavu, a provedene su neke preventivne vokalizacije, poput onih kojima se spriječavalo formiranje atipičnih suglasničkih skupina (npr. **dъska > dōska > daska/dęska/deska*) (Lukežić 1998: 16-17). Međutim u čakavskom narječju došlo je do vokalizacije poluglasa u tzv. slabom položaju koju ne možemo pripisati preventivnim vokalizacijama jer se poluglas nalazio ili na samom kraju riječi ili između suglasnika koji nisu tvorili atipičnu suglasničku skupinu. Ovakve vokalizacije svojstvene su samo čakavskom narječju (Lukežić 1998: 17). U govoru Rave takva vokalizacija zabilježena je u instrumentalu jednine zamjenice *ja* (*s manun < *mъnojQ*) i u genitivu jednine imenice *pas* (*pāsa*).

⁵ Poluglas je bio u tzv. jakom položaju u riječi kada se nalazio pod akcentom ili ako se nalazio u slogu koji je prethodio slogu s poluglasom (Lukežić 1998: 16).

⁶ Poluglas se nalazio u tzv. slabom položaju na kraju riječi ili ispred sloga s punim vokalom (Lukežić 1998: 16).

Druga kategorija u kojoj se očituje tendencija jake vokalnosti je povećan vokalski inventar. Vedran Žužak u opisu mjesnog govora otoka Rave navodi da isti ima sustav od 10 vokala. To su: /ī /, /ī̄/, /ie/, /e/, /a/, /oa/, /o/, /uo/, /ũ/, /ū/ te sonant [r], koji funkcionira kao silabem i „koji se ostvaruje isključivo kao kratak“ (Žužak 2016: 18).

Kratki vokali /ī/ i /ũ/ uglavnom imaju istu artikulaciju kao u standardnom hrvatskom, međutim isto tako mogu biti i pomaknuti na sredinu vokalnog trokuta ili, što je češća pojava kod vokala /ũ/, mogu se nazalizirati (Žužak 2016: 21). Te promjene nisu zabilježene u ovom istraživanju, međutim moguće je da razlog leži u različitoj dobi ispitanika. Naime u svoje istraživanje Vedran Žužak uključio je najstarije stanovnike otoka (najstarija ispitanica je rođena 1917. godine), dok su u ovom istraživanju sudjelovale osobe mlađe dobi.

Vokali /e/ i /o/ te /a/ izvorno su kratki, ali pod naglaskom se dulje, u slogovima koji su zatvoreni konsonantom /e/ i /o/ se zatvaraju i realiziraju se kao /ī/ i /ũ/ ili kao zatvoreni /e̞/ i /o̞/, dok se u slogovima zatvorenima nazalima nazali reduciraju, a zatvoreni vokali nazaliziraju. Također i vokal /a/ može se nazalizirati, ali se on u pravilu ne zatvara (Žužak 2016: 20). U ovom istraživanju zabilježeni su tek rijetki primjeri u kojima se zatvaraju fonemi /e/ i /o/ (*sprêmaš* (2. l. jd. prez.), *dôvle*, *pôjti*) te mnogo primjera u kojima se zatvara vokal /a/, i to pod dugim naglaskom ili nenaglašenom duljinom (*pâraju* (3. l. mn. prez), *gaunâre* (N mn.), *gnjâzdà* (N mn.), *znâdin* (1. l. jd. prez.), *jâ...*).

Zatvoreni vokali /ī/ i /ū/ u svim položajima odgovaraju onima u standardnom hrvatskom, ali se mogu nazalizirati u slogu zatvorenom nazalnim konsonantom (Žužak 2016: 18-24). Međutim, ovo istraživanje govora Rave nije zabilježilo nijednu potvrdu nazaliziranja vokala (bilo kojeg) u slogu zatvorenom nazalnim sonantom.

Također ovim istraživanjem nisu potvrđeni ni diftonzi /uo/ i /oa/ koje Vedran Žužak naveo u svom radu (2016: 18-24). Potvrđeno je postojanje

diftonga /ie/ (*prīēd, Vēli Pīēti*) i jedan primjer diftonga /ou/ (*duôšla*, pr. r. ž. jd.) . Diftongacije su naime treća kategorija u kojoj se očituje tendencija jake čakavske vokalnosti. Ova pojava najčešće zahvaća (nekada i istovremeno) dva fonetski središnja samoglasnika, i to jedan prednjeg i jedan stražnjeg niza. Vokali u dugim naglašenim ili nenaglašenim slogovima diftongiraju u smjeru zatvaranja: /ē/ > /ie/, /ō/ > /uo/... Diftongacije su karakteristične za konzervativne govore, posebice otočke, te su relativno mlade pojave u čakavskom narječju (Moguš 1977: 25-26).

Dakle, prema ovom istraživanju, vokalski inventar ravskegovora obogaćen je vokalima *ę, ą, ɔ* te diftonzima *ie* i *uo*.

Zadatak ovog rada nije bio detaljan opis fonološkog, pa tako ni vokalskog sustava ravskegovora te se nije pristupilo utvrđivanju statusa fonema, odnosno alofona ovih glasova posebne artikulacije. To, međutim, ne umanjuje njihovu vrijednost prilikom utvrđivanja ovog dijela jake čakavske vokalnosti u ravskegovoru.

Četvrtu kategoriju u kojoj se očituje čakavska tendencija jake vokalnosti čine slogotvorni /r̥/ i /r̥̥/ koji se ostvaruju kao dvofonemi. Vokalni /r̥/ i /r̥̥/ mogli su se u čakavskim govorima reflektirati raznoliko. Vokalno /r̥/ dalo je /r/, /ɔr/, /ar/, /er/ i /or/. Prvi odraz /r/ svojstven je većini čakavskih govora, međutim drugi odraz /Vr/ alijetetna je pojava koja ulazi u tendenciju jake čakavske vokalnosti. Bitno je naglasiti da vokal nije nastao kao refleks poluglasa, već je /r/ diftongirao radi zatvorenih slogova (Moguš 1977: 30).

Vokalno /r̥̥/ prema općehrvatskoj jednadžbi dalo je vokal jednak odrazu stražnjeg nazala /ɔ/. Tako je i bilo u većini čakavskih govora, međutim postoje i govori koji su vokalno /r̥̥/ zadržali te oni u kojima je dalo /ɔl/, /al/, /el/ i /ol/. Promjena /Vl/ dogodila se u ovom slučaju vokalizacijom poluglasa. Također zabilježeni su govori u kojima se ispred vokalnog /r̥̥/ razvio jat koji se onda reflektirao u /e/ ili /i/ (Lukežić 2012: 176-178).

Ovakve promjene slogotvornih sonanata u ravskom govoru nisu zabilježene.

5.1.5. Akcentuacija

Osnovna prozodijska jedinica je mora, svaki prozodem ima dvije more koje se potencijalno mogu realizirati u govorima. Dugi vokali su dvomorni, a na kratkima je jedna mora popunjena, a druga ne. Neki vokali uopće nisu nosioci siline pa su oni nenaglašeni. Čakavski naglasni sustav temeljno ima tri naglasaka: kratki (˘) , dugi (ˆ) i zavinuti, tj. akut (ˇ) (Lukežić 1990: 32-33).

Stari akcenatski sustavi imaju u svom inventaru tri naglasaka. Govori sa starim troakcenatskim sustavom su konzervativniji. Akut se može ostvariti na svakoj poziciji u riječi, a čuvaju i nenaglašene duljine. Govori se prema distribuciji nenaglašenih duljina dijele u dvije skupine: stariju u kojoj nema ograničenja distribucije za nenaglašene duljine, dakle one mogu stajati i ispred i iza naglasaka, i mlađu skupinu govora u kojima se nenaglašena duljina ostvaruje samo kada stoji ispred naglasaka (Lukežić 1990: 44).

Govori sa starijim akcenatskim sustavom ne ostvaruju silinu na drugoj mori i Iva Lukežić ih dijeli ovako: „u prvoj skupini su govori u kojima se zavinuti akcent pouzdano realizira u nekoj od pozicija izvan ultime, u drugoj su skupini govori u kojima je zavinuti akcent fonološki irelevantan ali se u govoru realizira kao stilogeni element pa zapisi markiraju alternacije ˇ i ˆ akcenta, a u trećoj su skupini govori u kojima zavinutog akcenta nema ni u prozodijskom sustavu ni u govoru“ (Lukežić 1990: 47).

Noviji i novi akcenatski sustavi uvode ograničenja koja se očituju kao akcenatski pomaci. Funkcioniranjem četiriju pravila Iva Lukežić prikazuje funkcioniranje ovog sustava: 1) „jedna od praznih mora prednaglasnog dugog prozodema privlači na sebe silinu, što u površinskoj strukturi riječi u toj poziciji

rezultira akcenatskim pomakom s istovremenom likvidacijom prednaglasne duljine u slogu na koji je privučena silina“, 2) „otvoreni krajnji slog u riječi ne zadržava silinu pa se ona prebacuje na jednu od slobodnih mora prozodema u prethodnom slogu“ , 3) „prozodem u finalnom slogu riječi ne može nositi silinu“, 4) „silina se na starim pozicijama, bez obzira na distribuciju unutar riječi, ne može zadržati pa se ona obavezno povlači za jednu moru prema početku riječi, a to se u površinskoj strukturi očituje kao generalni regresivan pomak akcenta unutar riječi“ (Lukežić 1990: 51-52).

Ravski govor ima dva naglasaka, kratki (˘) i dugi (ˆ) te također ima i prednaglasne i zanaglasne duljine. Naglasne jedinice mogu se ostvarivati gotovo na bilo kojoj poziciji u riječi, one su fonološki slobodne. Dužina se ostvaruje uglavnom na naglašenom slogu ili na prethodnom slogu češće nego na slogu koji se nalazi iza neglašenog, dok se kraćina može ostvariti u svim pozicijama u riječi, bila ona pod naglaskom ili ne. U ravskom govoru „uglavnom je riječ o starijemu dvoakcenatskom sustavu. (...) Inventar je u odnosu na najstarije stanje donekle izmijenjen – akut je u svim položajima funkcionalno eliminiran, zanaglasne i poneka prednaglasna duljina su pokraćene, imamo dosta novijih duljenja i vrlo malo kraćenja naglašenih slogova“ (Žužak 2016: 52).

Isto tako, javljaju se pomaknuti akcenti, što bi se moglo pripisati štokavskom utjecaju, no Vedran Žužak skloniji je mišljenju da su to aloprozodemi postojećih naglasaka. On također kaže da su „različita duljenja naglašenih i kraćenja nenaglašenih vokala, u sprezi s diftongacijom dugih vokala, dala impuls procesu eliminacije kvantitativnih opozicija u korist kvalitativnih“ (Žužak 2016: 52).

5.1.6. Slabljenje šumnika na dočetu zatvorenoga sloga

U praslavenskom jeziku postojao je tzv. *zakon otvorenih slogova*, a prema njemu svaki slog je završavao suglasnikom dok su neregularni slogovi bili oni zatvoreni suglasnicima. Zakon je vrijedio sve do redukcije poluglasova krajem starijeg podrazdoblja starohrvatskoga razdoblja. Budući da su oni funkcionirali kao jedan od mehanizama za otvaranje slogova, njihovom redukcijom iz sustava prestaje vrijediti i *zakon otvorenih slogova*. Međutim konzervativniji sustavi teže se prilagođavaju promjenama pa se čakavsko narječje i dalje opire zatvorenim slogovima slabljenjem napetosti šumnika koji se nalaze na kraju sloga⁷.

Unutar ove zakonitosti u ravskom govoru može doći do zamjene afrikate frikativom (*nīš < nič, māška < mačka*), okluziva frikativom (*mēfko*), okluziva sonantom (*hōmo < hodmo, dvājset < dvadset, prājčić < praščić*) ili do potpune redukcije okluziva (*dēvesto < devetsto, jēna < jedna* (N jd. ž.), *zājno < zajedno*).

5.1.7. Redukcija finalnog /l/

Posljednji alijetet o kojem će biti riječi u ovom radu je sudbina fonema /l/ na finalnoj poziciji u slogu. Finalno /l/ je ono koje se nalazilo s poluglasom iza sebe, na kraju sloga ili riječi, a redukcijom poluglasova u slaboj poziciji ono je priključeno slogu prije njega i moglo je ostati neizmijenjeno, vokalizirati se ili reducirati. Neizmijenjeno je ostalo u konzervativnijim sustavima (kao što su veći dio kajkavskog narječja, veliki dio čakavskoga i manji dio štokavskoga

⁷ Čakavski sustav pokazuje jaku tendenciju prema otvorenim slogovima, što je stara, konzervativna tendencija. Ovaj sustav na dva se načina bori sa zatvorenim slogovima. Prvi je duljenje samoglasnika i realizacija dugog akcenta na produljenu samoglasniku, a drugi slabljenje napetosti šumnika (afrikata i okluziva) na dočetu sloga. Slabljenje napetosti može se odvijati na nekoliko stupnjeva: na istome stupnju, najnapetije afrikate i okluzivi zamjenjuju se frikativima; za jedan ili više stupnjeva, zamjenom afrikate ili okluziva sonantima različite artikulacijske težine; potpunom redukcijom afrikate ili okluziva. Ovaj mehanizam je općečakavski (Lukežić 1998: 39-40).

narječja), dok se u ostalima moglo vokalizirati. Reflektiralo se u /a/ (dio čakavskoga i štokavskoga narječja), u /o/ (najveći dio štokavskoga narječja) ili se promjenilo u poluvokal koji se konsonantizirao u /v/ (dio čakavskoga i kajkavskoga narječja). Redukcija finalnog /l/ alijetetna je pojava koja se javlja samo u dijelu čakavskoga narječja. (Vranić 2007: 275-276).

Silvana Vranić u svom članku *Realizacija finalnoga slogovnog /l/ u govorima čakavskoga narječja*, finalno /l/ promatra kroz tri kategorije: „1. kategoriju dočetka finalnoga sloga osnova imenica, pridjeva, priloga i dočetka finalnoga sloga prijedloga, 2. kategoriju dočetka finalnoga sloga glagolskoga pridjeva radnoga sg. m. r., 3. kategoriju dočetka medijalnoga sloga osnove najčešće imenica, pridjeva, priloga i glagola“ (Vranić 2007: 279) te na temelju toga čakavsko narječje dijeli na dvije skupine. Prva je ona u kojoj je finalno /l/ ostalo u potpunosti neizmijenjeno, a druga ona u kojoj je izmijenjeno ili reducirano.

Rava se ubraja u one govore u kojima je finalno /l/ moglo biti reducirano u finalnom slogu imenica, pridjeva, priloga i prijedloga (*meštrâ, stô, posâ*), ali može biti i zadržano neizmijenjeno u istom tipu primjera (*ãndel, môl*), što pripada razini alteriteta i bit će prikazano u poglavlju 5.2.9. ovoga rada, a redovito se reducira u finalnom slogu glagolskog pridjeva radnog jd. m. r. (*vîdi, dõša, rîba, bî, hodî*).

5.2. Alteriteti u govoru otoka Rave

Alteriteti su jezične činjenice nižeg razlikovnog ranga od alijeteta. To su „jezične činjenice koje se ne mogu vezati za određeni podsustav ranga narječja, ni za podsustav ranga dijalekta, niti za skupine konkretnih organskih govora ili samo jednoga konkretnoga idioma, nego su nazočne u mnogima, ali ne i svima, a ne obilježavaju ni jezični sustav u cjelini“ (Lukežić 1998: 13). Prema tome po

njima se ne može odrediti pripadnost nekome sustavu, oni svjedoče da je riječ o istom jeziku.

Alteriteti u čakavskom narječju su ikavski refleks jata, prijedlog *u* samostalan i kao prefiks u složenicama, rotacizam, finalno /l/ koje je zadržano, vokalizirano kao /a/ ili zamijenjeno poluvokalom koji se konasonantizirao, stare konsonantske skupine /čr/ i /šč/, konsonantske skupine /šk/, /šp/ i /št/ u primljenica, fonetska neutralizacija /m/ > /n/ na dočetu relacijskoga morfema, razvojni oblici *vbsb* > *os* / *sv*, zatvaranje kratkoga /o/ pred naglaskom, vokalizacija ili redukcija inicijalnog /v/ u konsonantskoj skupini, redukcija /v/ ispredi ili iza slogotvornog /r̥/ ili sonanta /r/, izjednačenje prijedloga *iz* i *s* > *z*, skupina /jd/ u prezentskoj osnovi glagola izvedenih od glagola *ići* te skupina /jt/ u infinitivnoj osnovi istih glagola, oblici množine u deklinaciji imenica (neproširena osnova u imenica muškoga roda, relacijski morfem /ov/ ili /ev/ u genitivu množine imenica muškog roda, nulti relacijski morfem u genitivu množine imenica svih triju rodova, relacijski morfemi /i/ ili /ih/ u genitivu množine imenica muškog roda, nejednakost relacijskih morfema dativa, lokativa i instrumentala množine) i unifikacija /u/ na dočetu relacijskog morfema u 3. licu množine prezenta.

U ovom poglavlju bit će analizirani čakavski alteriteti na fonološkoj razini koji su zabilježeni u ravskom govoru.

5.2.1. Prijedlog *u* (<*v̆*

Prijedlog *u* može stajati samostalno ili kao prefiks u složenica. Redukcijom poluglasa suglasnik /v/ u nekim govorima, u poziciji na početku riječi, kao prefiks, vokalizirao se u /u/, a „sonant *v (<*v̆̄) je kao prijedlog na

početku fonetske cjeline artikulacijski prešao u samoglasnik *u* u svim položajima.“ (Lukežić 2012: 101)⁸.

U ravskom govoru zabilježeni su sljedeći primjeri vokalizacije sonanta /v/:
Ûskrsnu sobòtu, utoràk, ùvik, u pènsiju, u škòlu, u sèdan, u Rîki.

5.2.2. Rotacizam

U prezentskoj osnovi glagola *moći* dolazi do pojave rotacizma. Dakle suglasnik /ž/ je zamijenjen suglasnikom /r/ i to je pojava koja se javlja u svim narječjima hrvatskoga jezika (Lukežić 1998: 93).

U ravskom govoru rotacizam se javlja u svim oblicima prezenta glagola *moći*: *mòrin, mòreš, mòre, mòremo, mòrete, mòru.*

5.2.3. Stare konsonantske skupine

U ravskom govoru sačuvane su stare konsonantske skupine /čr/ i /šč/. Do promjene skupine /čr/ u /cr/ dolazi krajem starojezičnoga razdoblja, a dosljedno je provedena samo u štokavskom narječju (Lukežić 2012: 202). U čakavskim govorima uglavnom je sačuvana, pa tako i u ravskom govoru, što je potvrđeno primjerima *čr̀v, črc̀ak, čr̀ivo*. S druge strane, u ravskom govoru nailazimo i na primjere poput *c̀r̀ven* ili *c̀r̀n*, što je također alteritetna pojava.

Skupina /šč/ nastala je kao sekundarni odraz jotiranog dentala */t/ u mlađem općeslavenskom razdoblju. Praslavensko */t/ iza */s/ u skupini */stj/ dalo je općeslavensku skupinu */št'/ koja se u nekim govorima kasnije

⁸ Do ovih promjena dolazi u mlađem podrazdoblju starohrvatskoga razdoblja kada počinje dijalekatsko diferenciranje (Lukežić 2012: 101).

reflektirala u skupinu /št/, dok je u drugima dala /šč/ (Lukežić 2012: 41-42). U ravskom govoru ova pojava potvrđuje se u riječima *ščâp*, *ognjîšće*, *gûšćerica*.

5.2.4. Konsonantske skupine u primljenicama

Kod primljenica, najčešće romanskog podrijetla, zadržane su konsonantske skupine /šk/, /šp/ i /št/. U ravskom govoru potvrđuju se u primjerima *škapulàti* 'spasiti', *špèc* 'ogledalo', *štajûn* 'godišnje doba' itd.

5.2.5. Fonetska neutralizacija /m/ > /n/

Do fonetske neutralizacije /m/ > /n/ dolazi na početku relacijskoga morfema u riječi, a ono na kraju leksičkog morfema ostaje neizmijenjeno. „Zamjena je fonetske prirode: riječ je o alofonskoj realizaciji, a svodi se samo na neutralizaciju usnene prepreke pri izgovoru glasa (m) i zadržavanje nazalizacije, zbog čega se taj glas izjednačuje s glasom (n)“ (Lukežić 1998: 87-88). Ova pojava nije općekavaska, ne odnosi se na čakavske govore udaljene od obale, a možemo je pronaći i u nečakavskim sustavima uz obalu pa je to tzv. adrijatizam – pojava specifična za prostore uz jadransku obalu (Lukežić 1998: 87-88).

U ravskom govoru ta pojava je zabilježena u sljedećim primjerima: u 1. 1. jd. prezenta – *grên*, *san*, *šùljân*, *vîdin*, *znan*, *mîslin*, *čîstin*, *znâdin*, *nîsân*, *křpan*, *bûden*, *zovîn*, *se dîvin*, *držîn*, *pâmtin*, *rečîn*, *ùžgin*, *zvònin*, *sprêmin*, *nêman*, *dôjdin*, u L i I jd. imenica, pridjeva i zamjenica – *po škûron*, *dânun*, *z bròdun*, *s nâmin*, *š njîmin*, *z bròdun*, *sa sînon*, *sa dicûn*, i u brojeva – *òsan*, *sèdan*, ali /m/ ostaje nepromijenjeno u korijenskim morfemima kao u sljedećim primjerima: *sâm*, *grôm*.

5.2.6. Razvojni oblici skupine *vbsb*

Redukcijom poluglasa u slabom položaju u mladem podrazdoblju starohrvatskoga razdoblja skupina **vs-* metatezom je postala skupina *sv-* i ta je pojava potvrđena u svim narječjima hrvatskoga jezika, kao u primjerima *sva*, *sve*, *svih*. Dakle nakon redukcije poluglasa u zamjenici **vôs*, poluglas u jakom položaju vokaliziran je i zamjenica je glasila *vas*; u dijelu čakavskog narječja u tom obliku je i zadržana, dok je u nekim drugim govorima uslijedila štokavsko-čakavska inovacija kojom su, analogijom prema ostalim oblicima, metatezom dobiveni oblici *vas* > *sav*, a istom analogijom u ikavsko-ekavskim govorima nastao je i oblik *svas* koji je potvrđen i u ravskom govoru (Lukežić 2012: 90-91). Osim oblika *svas* u ravskom govoru potvrđeni su i oblici *sve* (N mn. ž.), *svi* (N mn. m.), *svaki* (N jd. m.), *svih* (G mn. m.), *svega* (G jd. m.), *svuder*.

5.2.7. Redukcija suglasnika /v/

Do redukcije fonema /v/ dolazi kada je u poziciji ispred ili iza slogotvornoga /r/ ili sonanta /r/ (Lukežić 1998: 89-90), za što potvrdu u ravskom govoru nalazimo u riječi *sek`va*.

5.2.8. Skupina /jd/ u prezentskoj osnovi glagola izvedenih iz glagola *ići*

U prezentskoj osnovi glagola *ići* (< **idti*) skupina /jd/ ostvaruje se na granici prefiksalnog i leksičkog morfema (*pôjde*, *dôjde*, *nâjde*)⁹. Iva Lukežić navodi dva razloga za takav razvoj. Prvi je da je fonem /j/ imao status polusamoglasnika pa je mogao biti i u funkciji samoglasnika i u funkciji suglasnika i ovakav status je očito zadržao i u starohrvatskom jeziku jer se

⁹ Samoglasnici s kraja prefiksa i početka korijenskog morfema stapaju se u diftonge /oj/ i /aj/ ili /ej/ (Lukežić 1998: 93).

početni samoglasnik leksičkog morfema /i/ u dodiru sa završnim samoglasnikom prefiksa realizira kao /j/. Drugi razlog tome je da su diftonzi /oj/, /aj/ i /ej/ u dubinskoj strukturi ostali jezičnim potencijama i poslije monoftongizacije te se kao takvi mogu realizirati ako se za to stekne prilika (1998: 93-94). U ravskom govoru ta promjena očituje se u istim primjerima koje i Iva Lukežić u svojem istraživanju navodi.

5.2.9. Finalno /l/ zadržano bez izmjene

O finalnom /l/ je već bilo riječi u poglavlju 5.1.7 i kako je spomenuto, u nekim je primjerima u ravskom govoru finalno /l/ zadržano bez izmjene, a to je alteritetna pojava jer je tako u većini kajkavskog narječja, velikom dijelu čakavskog i manjem dijelu štokavskog narječja (Vranić 2007: 275). U ravskom govoru finalno /l/ zadržano je samo u kategoriji dočetka finalnog sloga osnova imenica, pridjeva, priloga i dočetka finalnoga sloga prijedloga, ali ne u svim primjerima. U ovom istraživanju potvrđeno je samo u primjerima *àndel* i *môl*.

6. ZAKLJUČAK

U ovom radu analizirane su transkripcije dviju snimki govora, Vele i Male Rave. Na temelju njih opisani su čakavski alijeteti i alteriteti u govoru otoka Rave. Iako se na otoku nalaze dva mjesta, ne možemo govoriti o dvama govorima, oni se razlikuju uglavnom na leksičkoj razini, a budući da je ovaj rad obuhvatio samo fonološku razinu, ta je rasprava ostavljena za neku drugu priliku.

Analizom alijeteta i alteriteta potvrđena je ranije utvrđena pripadnost ravskoga govora čakavskom narječju, točnije rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta. Rava se i geografski nalazi na području toga poddijalekta, svojim ikavsko-ekavskim refleksom jata potvrđuje pripadnost tom dijalektu, a ostalim alijetetima i alteritetima analiziranim u središnjem dijelu ovoga rada pripadnost čakavskom narječju.

Ovo je istraživanje u govoru Rave potvrdilo sljedeće alijetete: zamjenicu *ča* i njezine oblike, čakavsku tendenciju jake vokalnosti, točnije vokalizaciju 'slabog' poluglasa i povećan vokalski inventar, ikavsko-ekavski refleks jata prema pravilu Jakubinskoga i Meyera, refleks nazalnog vokala /ɛ/ kao /a/ iza palatala, akcentuaciju, odnosno stariji dvoakcenatski sustav s prednaglasnim i zanaglasnim dužinama te slabljenje šumnika u zatvorenim slogovima i redukciju dočetnog /l/ u kategorijama dočetka finalnog sloga u osnovama imenica, pridjeva, priloga i prijedloga i dočetka finalnog sloga glagolskog pridjeva radnog u jednini muškoga roda. Alteriteti zabilježeni u ravskom govoru su prijedlog *u*, bilo da stoji samostalno ili kao prefiks, rotacizam, zadržane stare konsonantske skupine /čr/ i /šč/, konsonantske skupine /šk/, /šp/ i /št/ u primljenicama (najčešće romanizmima), fonetska neutralizacija /m/ > /n/, razvojni oblici skupine *vbsb* > *øs/sv*, redukcija fonema /v/ u pozicijama ispred ili iza slogotvornog /r/ ili sonanta /r/, skupina /jd/ u prezentskoj osnovi glagola izvedenih iz glagola *ići* te zadržano finalno /l/ u kategoriji dočetka finalnog

sloga imenice, pridjeva, priloga i prijedloga, uz redukciju u istoj kategoriji. U radu su sve posebnosti i jezične činjenice potkrijepljene primjerima zabilježenima tijekom istraživanja ili dodanima naknadnim ispitivanjem govornika.

Iako malen otok, Rava čuva veliko jezično i kulturno bogatstvo koje je svakako vrijedno bilježenja i kojem se ne smije dopustiti da propadne i ode u zaborav. Jezik će se kroz godine svakako mijenjati, posebice pod utjecajem hrvatskog standardnog jezika, pa se treba truditi da ga očuvamo i zapišemo (ali ne konzerviramo!) zajedno s ostalim kulturnim dobrima, za što se u posljednje vrijeme javlja pojačan interes na otoku. Ovaj rad moj je pokušaj doprinosa očuvanju ravske govora, posebice u krugovima mladih ljudi koji su sve više pod utjecajem izrazite standardizacije. Naravno da je ovo tek početak i jedan djelić svega onoga što bi još moglo i trebalo biti istraženo, poput primjerice morfologije, sintakse i leksičkoga blaga ovoga govora.

7. SAŽETAK

U radu su prikazani alijeteti i alteriteti govora otoka Rave i potvrđena je njegova pripadnost čakavskom narječju. Unutar čakavskog narječja ovaj govor svrstava se u rubni poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta. Značajke koje su prikazane tipično su čakavske, a pripadaju različitim razinama razlikovnosti (alijetetima i alteritetima).

Ključne riječi: čakavsko narječje, ikavsko-ekavski dijalekt, rubni poddijalekt, govor Vele i Male Rave, alijeteti, alteriteti

SUMMARY

In this research local speech of Island Rava has been analysed and it's affiliation to Čakavian group of dialects has been confirmed. This speech belongs to Peripheral subdialect of Ikavian-Ekavian dialect. Analysis has shown that it contains some of the most typical Čakavian characteristics.

Key words: Čakavian group of dialects, Ikavian-Ekavian dialect, Peripheral subdialect, speech of Vela and Mala Rava, alieté, alterité

8. LITERATURA

1. Brozović, D., *Čakavsko narječje*, u: Brozović, D. – Ivić, P., *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb, 1988., str. 80-90.
2. Božidar Finka, *Čakavsko narječje* (poseban otisak), *Čakavska rič*, broj 1, 1971., str. 11-71.
3. Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2., Čakavsko narječje*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
4. Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1990.
5. Iva Lukežić, *Govori Klane i Studene*, Libellus: Knjižnica/Analize, portreti, studije, Drugo kolo/knjiga I., Grobnik, 1998.
6. Iva Lukežić, *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naknada, Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra čakavskoga sabora Grobnišćine, 2012.
7. Milan Moguš, *Čakavsko narječje, Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
8. Milan Moguš, *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
9. Silvana Vranić, *Realizacija finalnoga slogovnoga // u govorima čakavskoga narječja*, "Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika", Hrvatski znanstveni zavod Pečuh, Pečuh 2007., str. 275-291.
10. Vedran Žužak, *Govor otoka Rave u: Riznica glagoljaške kulture i hrvatske pismenosti otoka Rave*, Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iaderdinae Vol. XIX/4, urednici: Blaga Bunčuga, Josip Faričić, Pavao Kero, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016., str. 7-127.

11. *Otok Rava*, urednik: Josip Faričić, Sveučilište u Zadru, Razred za prirodne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Matica hrvatska – Zadar, Hrvatsko geografsko društvo – Zadar, Zadar, 2008.

9. PRILOZI

9.1. Transkripcija ogleda govora Vele Rave

Sîn mi tòpi mrîže pa mu p̄araju dùpini, a jâ k̄rpan. I s̄ad dobrò dòkle jâ va... K̄rpan, a pòsli kad jâ ne bùden mòci k̄rpati undà nè znan kàko će. (...) A vò su balìgoti. (...) Ìma svàke v̄rsti mrîž. Sàmo ça se popòne, sàmo ça se ne smî top̄iti, pa bùskavice, gaunàre, svàšta...

(...) E kàko r̄ibar. Jâ san r̄iba na poduzêcu Àdria, K̄aljànima. I z dôtle s̄an š̄a u p̄ensiju. (...) A mî smo lòvili svùder! Mî smo lov̄ili, sve onò je b̄ila Jugoslàvija i mî smo lov̄ili svè od gr̄anice, do Tr̄sta tâmo, jer je i Slovênija b̄ila s nâmin, pa svè vâmo Palagrûža i do Jâbuke, svùder san b̄i. Do Pèlješca. Dâlje od Pèlješca na jùgo nis̄an b̄i. Nìkakor. (...) A nè, imàli smo m̄i i pl̄ivarice i na tùni, srdèle, kòće, na svè san jâ... A tò ti je držàvno b̄ilo, p̄a smo na svè r̄ibali, m̄oja dr̄aga, takò ti je t̄o. (...) A n̄ajviše srdèle. (...) N̄ajviše srdèle, e.

(...) A slùšaj mî smo b̄ili d̄obri p̄rijatelji, mî smo nàmo i zêmlju imàli. Jêr mi je nâna b̄ila iz M̄ale Ràve pa san jâ ròda n̄jìhovoga. Mèni je nâna, od òca m̄ati je b̄ila Pešùška. I t̄ako da smo m̄i zemljê nàmo imàli, a s̄ad se t̄o zapùst̄ilo, n̄i k̄i r̄ad̄iti i m̄oja dr̄aga, t̄ako ti je t̄o. A slùšaj, ùvik je b̄ilo, ùvik se n̄ajde nèkoga ki ràskomeće č̄ini, a jâ san b̄i ùvik p̄rijatelj š̄ n̄jìmin. (...) A u škòli smo b̄ili z̄ajno, ùvik z̄ajno, t̄o smo b̄ili ko Bòg. (...) A nè, n̄i t̄o b̄ilo p̄ried, ni č̄ajanki ni nišće. Nègo ìgre, svàke v̄rsti ìgre. (...) A svè, m̄oja dr̄aga, smo igr̄ali. N̄ajviše na t̄ice. N̄ajviše smo na t̄ice, gl̄avno mi je b̄ilo na t̄ice hòditi. T̄o je, krcàta Ràva je b̄ilo... p̄una t̄ic svàke v̄rsti. Svàke v̄rsti t̄ic je b̄ilo, a sadà nêma nišće v̄še. (...) Gnj̄azdà smo, n̄ajviše gnj̄azdà k̄ad smo... isk̄ali gnj̄azdà i j̄aja i zamòšćice č̄inili, lòvili cókòvice pa ùnda ìli jer je b̄ila pot̄r̄iba. A p̄uno dicê, m̄oja dr̄aga. B̄ilo nas je kad san jâ hod̄i u škòlu oko četrdesèt. A p̄rije da je b̄ilo i v̄še. (...) Napòse na star̄iji, napòse òvo vâmo. (...) Talij̄ank je b̄ilo dv̄i, a pòsli je b̄ilo po jed̄an, ali t̄o je b̄ilo pòsli ràta svàke v̄rst ùčiteljov, nišće t̄o, kakò je k̄i tr̄evi. A ot̄ac ti je š̄a cà, jè li? (...) A k̄a si ti d̄ošla? (...) A m̄ati je u gr̄adu (...) i parc̄i vaš. (...) A Jos̄ip je u

Splītu, a čà ti ùčiš? (...) A tī si kàko za pròfesa? (...) Īsto ìmamo mī nīku rāzliku u gòvoru. A slūšaj tī, svàko selò ìma svòj dijalekt, sàmo, slūšaj, sàd su svī pòčeli po tòbože knjìževni hrvaski govorići, al tò jà zovīn po gospòski. Ali jà, nēma kòd mene je čakavica jòš, kàko Istrijāni, jà se dīvin Istrijānima ka govòru. (...) Tàko smo i mī svī govorīli. Jà se držīn tòga. Čà ću? Je tī vīdiš?

(...) Vīše nego sàd. Na sèlima je tò bìlo sùper. Sùpèr! Da je mēni Ānkica ovdèka. Ōna je šlà lèci. (...) Kà bi ti nà kažīvala kakò je bìlo. Nedīlje su bìle, mīla mājko, rāđilo se je, rāđilo se je pūno. Pūno se rādilo. I starīji ljūdi i kopāli i òno drūgo. Ka bi duòšla nedīlja, tò je bìla svètinja. Crīkva, òbavezno! U crīkvu svī, pòsli pòdne starīji bi šlī na kārte igrāti, na bòce igrāti, òbavezno. (...) Na Drāzi se igrālo. Na Drāzi, na dvā mīsta pa se uzā, nāmo kàko se zovē, na Jāmyni, dī je no rāvno, svūder. A na bòce bìmo po kùcamin. Drūstvo bi se nāšlo i igrālo. A u zīmi mlādost, u nēdilju, pa tò je bìlo... Kòla, ùnda pòsli kasnīje plēs, tò je bìlo čudèsa. Ūnda ka bi šètnja bìla ozgòra dò doli, tò krcāta... a zadovoljštine je bìlo, mōja drāga. Tò je bìlo na sèlu, tò je bìlo vesèlje, àli bìlo nas je, a sàd nēma ništa, sàd sàmo pīvajū za šòldi. Nēma vīše pīvanja. Pīvo se je pīvalo, jēsī šā kopāti – pīva si, jēsī hodī na rībanje, na mōru – ùvik se je pīvalo. Dī si se okrēnu, okrēnu, svī su pīvali. A sàd, sàd nēma. Sàd sàmo pīvāči za šòldi. A slūšaj... Sàd grādovi naprēduju, a selā propādaju, nāročito mājla. Àli zadovoljštine je bìlo vīše nego sàd na selū. (...) Dī je nāròda, tòte je līpo. Dī je nāròda, tò je bìlo ko Bòg, a mī smo pūno i bez popòv bìli, onò su ga ubýli onòga. Učīnili su mu u crīkvi spòmenik, spòmen-plòču. I pòsli smo bez popā bìli.

Kī je hodī u crīkvu, ùn je bì progònjen za vrīme komunīzma. I tvòj otāc, ne otāc nēgo dīd, dīd Dàlibor, i ùn je bì progònjen, njèga su mùčili ko blāgo. Nīti navigāti dāti, nīti... Tò je bìlo jer su bìli za crīkvu. I kī je bì za crīkvu, ùn je bì progònjen na svàki mòdi. (...) U crīkvi se vā... Līpo je bìlo, bìlo je nāròda pa se pīvalo, pā se je na Vèli Pīeti, Bòže sàčuvaj, tò je bìlo prosēsija kòlo sèla ùvečer. Jà znān kad bi Gòspīn plāč bì i onū mùku, òve stārije žène, onè su svè plākale, tò je bìlo ko Bòg, a sàd nēma nišće. Èvo sīnoć nas je bìlo u crīkvi, tò je žalosno,

nĭkad mĕnje, òd ka pĕmtin. A kĕko ne, bĭlo nas je jednŭ pĕtnaest, i tŏ ÷tĕre ŷĕnske sĕmo. ÷tĕre pŭti na gŏdinu bŭde krcĕto, znĕš. Bŭde na Sĭ svĕti, Mŕtvi dĕn, tŏ je Mŕtvi dĕn ili kakŏ sĕda zovŭ Dŭšni dĕn i na Maslĭnsku nedĭlju, Gŏspe od Kĕrmina i Vĕla Gŏspe. Tŏ su ti krcĕte crĭkve, a ĭna÷e ōvi drŭgi dĕni, nĕma, a i nĕma kŏga. Rĕva je prŏpĕla, znĕš. (...) Gŏtovo, do dĕsĕtĕk gŏdin nĕ÷e bĭti nĭkoga stĕlnoga bŏravka, nĕgo vakŏ kĭgoli vikendĕš ka dŏjde. A slŭšaj, sĕ ti je svĕ drŭk÷ije. Sĕ se svĕ dĕlo ũ grad i tĕko morĕ bĭti. Slŭšaj, u stĕro vrĭme su sĕla, re÷ĭn jĕ turĭstima ka dŏjdu, na Rĕvi ih je bĭlo ÷tĕre-pĕt stŏtin ljŭdi. Ali kĕko? Mŭškĭ su bĭli ve÷ĭnun mornĕri, rĭbari, a ŷĕne su dŏma stĕle, bez škŏl su bĭle i onĕ su dŏma stĕle i rĕdale dĭcu, rĕdĭle, uzdrŷĕle stĕnje. Tĕko da je bĭlo dicĕ od dvĕ-trĭ pa do dĕsĕtĕk, a pĕ, ŷĕst, sĕdan dicĕ, tŏ je bĭlo nŏrmalno. I tĕko je bĭlo nĕroda, a sĕ se ne ŷĕnu i ĕko se oŷĕnu ĭma jĕno dĭte ve÷ĭnu i tŏ ti takŏ propĕda. I tŏ ne sĕmo na Rĕvi, tŏ ti je izgĕda svŭder tĕko. (...) Na Vĕlu sobŏtu ti je mĭsa. Ũve÷er jĕ ũŷgin ōganj vĕnka. Jesĭ tŏ ka vĭdila? (...) Ũŷgin ōganj, jer svĕ su svĭ÷e, svĕ je mŕtvo i za Vĕli piĕti je u crĭkvi svĕ mŕtvo. Svĕ svĭ÷e su pogĕšene, blĕgoslŏvljena vŏda je ospugĕna, nĕma u škropĭvnici vodĕ, tŏ je svĕ mŕtvo i sĕd kad jĕ ũŷgin ōganj i glĕvnu ũskrsnu svi÷ŭ se nĕ ti ōganj vĕnka crĭkve ũŷge, tŏ si vĭdila. Od otĕ svĭ÷e se ũŷgaju svĕ svĭ÷e u crĭkvi. E ũnda se blagoslŏvlja vodĕ. Na ũskrsnu sobŏtu se blagoslŏvlja vodĕ i ũnda se mĕ÷e u škropĭvnice i tĕko dĕlje. Tŏ ti je na Vĕlu sobŏtu. (...) A na Vĕli pĕtĕk je svĕ otkrivĕno, svĕ je mŕtvo. Mŏreš pŏjti vĭti. Oltĕri su... Svĭ÷e ne gorŭ, zvŏna ne zvŏnu, svĕ je pokrivĕno. Klĕnjanje, pŭt krĭŷĕ. Klĕnja se... Isukŕsta se kao otkrĭva i klĕnja se i tŏ tĕko. Klĕnjanje i tŏ ti je na Vĕli piĕti, tŏ ti je ŷĕlostan dĕn. (...) A tŏ ti je denĕs, e tŏ ti je denĕs u ŷĕst ũri. Jĕr kad su ovĭ drŭgi dĕni, jĕ zvŏnin. Jĕ zvŏnin u crĭkvu i sprĕmin i svĕ i tĕko dĕlje, a ve÷erĕs nĕman poslĕ. Ve÷erĕs prĭpreme nĭkakve. Dok dŏjdin u crĭkvu kad i drŭgi i gŏtovo. (...) A jĕ mu sprĕmin, slŭšaj, ōn duŏjde z brŏdun z grĕda i kĭ ÷e... Kĕsno. Jĕ mu sprĕmin i svĭ÷e ũŷgen i zvŏnin, i sprĕmin mu vĭno, vŏdu, ōštje, svĕ mu jĕ sprĕmin. Zĕto san jĕ i dŏbi i priznĕnje. (...) U Svĕtoj Stoŷĭji san dŏbi priznĕnje.

9.2. Transkripcija ogleda govora Male Rave

(...)

L: Jâ ne grên na jùgo, ne grên nîder. I bolî me dēsni kùk, dēsna nogà i ùnda... Još san pâla ovu zîmu ràdi mâslin, repête učinîla i sà me bãš... šùljân nõgu. Vîš kakò ti... A svè ka dõjdeš, kad grêš na osandēsèt gòdin svàšta će dõjti. Svè će dõjti! Ka si stâri stâr.

A: Kad si stâri nisi mlâdi.

(...)

A: Onà je mojè gòdište.

L: A nâ je s Alvîrun, trejšêste!

(...)

L: Pa čà, nekà se ne dâ...

A: A ûn je starîji pè-šês gòdin od njê.

(...)

L: Ìme kakò gòdine grêdu... Moràti ću u Vîmu oprâti. Onò je nõ kâd se kùha ùnda na masnõca, pâra grê.

A: Sèdi mâlo, pa ćeš pòsli tò!

L: Öću, öću, sàmo... Pòsli će mi se zaškûriti pa ne vîdin.

A: Ìma lètrika...

L: A jê, dà... Sà ću, sàmo nekà pòklopac, òvo drùgo... Prašîna će òpet dõjti. Vîdin jâ, znîmala, ne znîmala, a vò ne mòre se ni oprâti. Vò je se polîpilo masnõca i gotòvo. Sà ću jâ, slòbodno vò. Jer sà ka dõjde Brânka, tò će...

A: A kà će ònda dõjti? Večerâs u sèdan ùri?

L: A nè znan jâ ka će dõjti. (...) Da će se dõjti okûpâti ovdèka jâ mîslin. Pa ću vò mâlo dok onà ne... Rèkla je da će nâ (...) Čà ću jòš i tèbe čekati, kùhaš, sprêmaš još i... Je se nâdaš čà pòslù ka zavřiš? Ìma u Rîki, u Rîki će vîše bìti. (...) A nègo čà! Čà bliže, tò bòlje. A Lòbert, ûn nî nidêr se mòga zapòslit kao pròfesor i ùnda je u òglasu vîdi i tàmò su ga òdma prîmili, već dvâjset i kòlko pè gòdin da je...

(...)

A: A mòžda će vãlda krênuti... Kò ne učînu rât.

L: A òće... Äjde ti, njôj pomòzi sa, pomòzite da ne ìde po škûron, onà je po krâju dôšla.

A: Čà ću joj pòmoci?

(...)

L: Sà ću jâ kafù pòpiti. Vakò mào vîdin ka je sùnca. Kåd je lètrika, ùnda me blišci pa ìsto ne vîdin. A opròsti, Katarîna, da čistî, àli vî ìsto mòrete govorići.

(...)

A: Ma nî denàs nî trîbalo.

L: A nî bìlo... A denàs bãš je... Učêr je bìlo sùnca lîpo. A danàska... Bãš je grûbo! Hlãdno, puhuljâ nêšto, čà ja znãdin. Sùmračno, nî òno lîpo sùnca. A nêće ti tãc i mãti, ova dîd i nãna za Ÿskrs, nêćeju dôli bìti? (...) Ma je, mòre pòjti na Kolêšće, do, ovãko, do Mîlana, do kôga? Jenû štãku nòsi, da? (...) Lãkše mu je.

A: Ma têže mu je po skalînah u stãn, gòri-dòli nêgo po ràvnomu hodîti. Mèni su ìsto skãle nãjgore. Jã san učêra kã san hodî na trêci kãt gòri... Kò je jedãn kãt, jòš-jòš, ali ovò trî kãta gòri, ondã su me bìle već nòge... Visòke su skalîne, prîlično undè.

L: Ajmê kakò su nãše u zgrãdi visòke, da nî lîfta jã nè znan kakò bi...

A: Ma undèka dî god je lîft, undè su visòke skalîne, a dî nêma lîfta, onè su nîske. Tò se takò ràdi. Do pêt kãtova nêma lîfta, àli su plîtkè. (...) A dî je lîft, ondè i ne trîba... (...) Tî govòriš sìnoć, a sìnoć je pùhãla bùra ko đãvo.

L: Ma pùhãla je bùra, nego dãnun je jùtro òdma lîpo sùnca bìlo, a denàs cèli dãn je sùmračno.

A: Sùmračno je. Pòčelo je pùhãti kåd smo mi dôšli z bròdun pa već je bìlo nõ, Olèja ka je dôšla, već je pòčela bùra.

(...)

A: A nîs ti ìšla?

(...)

L: Govòri da je sìnoć.

A: A sînoć si duôšla?

(...)

L: A jâ san te pītāla jè li si ti njû vīdī.

A: Jâ nīsān vīdī, a govōri Dānka, nēma nīko. Bīla je iz Vēle Rāve, mi se čīni, sāmō, ovā, Mīla ženā, Mīra. A z Māle Rāve su duôšli vīše od dēsēt. Dōšā je, san ti rēka, òvaj (...), Filīp je dōšā sa trōje dicē, ùnda je dōšā Srēčko sa ùnukun i sa sīnon, onāj mlāji, njīh je dōšlo trōje. Dōnat. Ùnda jâ i ovā, Dānka. Ùnda, dōšā je Bīser, nē nē, kākō se zōve, Ānka je dōšla, e māti. Dōšlo ih je, njīh je dōšlo pēt. Pēt u ònu kùcu ih je dōšlo. Sa dicūn.

L: Dāra je dōma. Je Jāsēnko dōšā? Nī.

A: Nē. Nēgo, Pāpicōvica i Filīp i trōje dicē. Njih je pē dōšlo. Pūno, vīše od dēse nas je dōšlo u Mālu Rāvu. A u Vēlu nī nēgo vā... A kâ smo šlī u grād, nī, učēr jūtō, nī bīlo nīkoga z Vēle Rāve, a mī smo bīli, mī dvā sāmī dōvle e. (...) U Māloj Rāvi ih, vīše se vōzu nēgo iz Vēle.

(...)

A: U gajētū san jâ hodī, smecē ponēsti dōli. Vīše od dēsēt dicē je ònde bīlo dōli...

(...)

L: I ovē nevēste ke su, mīslin, fūreške. Svē vōlu na Rāvu. Svē svē. A vīdiš Īnes, njēmū, njōj je mūž Kāljanin, a onāmo jedān put na gōdinu ĩdu, kâ in je fēšta.

A: Ma onī nēmaju, znāš kākve su Kāle, vīše kao grād. Nē moreš ti dīcu pustīti ka ovdē. A ovdēka je òno ĩgralište i mōre...

(...)

L: Vōlu bāš ovdēka. Svē ovē fūreške ovē nevēste. Svē s ovūn dičīnun.

9.3. Slike

Slika 1. Otok Rava

Slika 2. Otok Rava na staroj karti

Slika 3. Vela Rava

Slika 4. Mala Rava

